Negyedik évfolyam. *1890.* *10 füzet.*

ARMENIA.

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelös szerkesztö és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Október.

SZAMOSÚJVÁR,

TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.

Tartalom.

Történetünk koronájának drágakövei. I. — *Dr. Temesváry Jánostól.*
Orményország őstörténete a váni ékiratok világánál. III. — *Dr. Molnár Antaltól.*
Hájg, Orményország alapitója. (Képpel.) — *Sz. K-tól.*
A magyar szinészeti kiállitásból. — *Dr. S. Gy-tól.*
Felső-Armenia. V. (Befejező közlemény). — *Markovich Jakabtól.*
A gazda. (Kép a török-örmények életéből). — *Szongott Kristóftól.*

Közgazdasági élet.

Selyemtenyésztés Brussában.
Mivel kereskedik Girászon?

Mi újság az örmény világban?

A török a gyanúra elfogottat már a vizsgálat előtt jól elveri.
Tudósitás Álásgerdből.

Történetünk koronájának drágakövei.

„Quam utiles sint, quamque necessariae chartae veteres, posset facile comprobari, nisi unanimis et publicus eruditorum consensus ab ea cura me liberaret.“ *)
Mabillon.

A történelem valódi alapja s a történész legbiztosabb forrása: az okmányok; mert »fáklyák ezek, melyek varázsfénynyel oszlatják szét az ősidők homályát s elénk tüntetik a nagy ősök dicsőségét« mondja jeles történészünk, Knauz Nándor. S miként a magyar nemzet XVI. század előtti történetét nagy részben egyedül okmányok segitségével vagyunk képesek földeríteni, ugy az örmény nemzet történetének biztos megirásánál bármily festői ecsettel rendelkeznénk is, ha az alapszineket nem kétségtelen hitelű történeti okmányok szolgáltatnák, lehetne ugyan festményünk vonzó s talán becses is, de, mi a legfőbb, az élethűség hiányzanék abból. A hű történelmi művek ezen alfajáról hosszasan azonban nem akarok értekezni, hisz az — e becses folyóirat szük keretét tekintve — czéltévesztett munka lenne; csakis arra akarok hivatkozni, hogy a szamosújvári halhatatlan emlékű Lukácsi Kristóf esperes-plebános két jeles művében lerakta ugyan az örmény nemzet fényes

*) »A régi okmányok hasznos és szükséges voltát könnyen be lehetne bizonyitani, ha a tudósok egyhangú és nyiltan bevallott véleménye ez alól föl nem mentene.«

multja épületének alapját, vagy — ha ugy tetszik — az épület jó nagy részét, de ő vele is megesett, a mi az emberi művelődés első perczétől fogva tengeri kigyóként újra meg újra ismétlődik, hogy nagy művei itt-ott hézagosak s kibővitésre, sőt néhol — fájdalom — helyreigazitásra is szorulnak.

Az olasz muzeumokban nem ritkán látunk reconstruált szobormüveket. A föld szine alatt, vagy a tenger fenekén találtak római és görög jeles művekből egyes darabokat, torsókat, melyekhez a hiányzó részeket jeles művészek nem kevesebb elmeéllel, mint művészettel hozzácsinálták. De megesett az is, hogy utóbb a hiányzó eredeti részeket is megtalálták, miből nem egyszer kitűnt, hogy a reconstruáló művész minden igyekezete daczára sem helyesen egészitette ki a torsót.

Nem Lukácsi műveinek, melyeket a legnagyobb kegyelettel őrzök s magamat a legmelegebb hálaérzelmek között csakis az ő igénytelen tanitványának tartom, megczáfolására, hanem fényes multtal biró nemzetem története egyes főbb mozzanatainak minél nagyobb megvilágitása czéljából közlöm a csekélységem által a fővárosi s egyéb levéltárakban kutatásaim alkalmával talált, kizárólag nemzetem történetére vonatkozó s eddig teljesen ismeretlen eredeti okmányokat.

Ha az igen t. Szerkesztő ur, kinek keble a nemzetünk iránti szeretettől oly nagyon lángol s nagyérdemű olvasóim, kiknek egy igen tekintélyes része, messze a bérczes Erdélytől, oly szivesen lesi el ajkaimról a nemzetünk páratlan multjára vonatkozó episodokat, megengedik e tárgyban tett buvárlataim eredményét e derék folyóirat hasábjain időnként — mert nagymérvű elfoglaltatásom miatt czikksorozatok megindítására nem vállalkozhatom — közzétenni; ez esetben a legnagyobb készséggel rovom le ez úton bár némiképen hálámat azon nemzet iránt, mely anyai emlőin táplált s melyhez tartozhatni, magamat oly végtelenül szerencsésnek tartom és érzem.

Jelen füzetben mindenekelőtt hű forditásban azon nevezetes s eddig senki által közzé nem tett oklevelet nyujtom, mely az eretnek örmény nemzetnek a római anyaszentegyházzal még a leáldozó XVII. században, tehát mindjárt szeretett hazánkba való költözése után történt uniójának eddig teljesen nem tisztázott történetére a legtündöklőbb fényt veti s azt teljesen tisztába hozza. Azt hiszem lesz alkalmam a nemzetem bevándorlására s e kedves hazában átélt első két évtizedének történetére vonatkozó terjedelmes eredeti oklevelet is nem sokára t. olvasóimnak bemutatni.

Még csak azt jegyzem meg, hogy a levéltárak pora alól általam napfényre deritett egyes okleveleket, a mennyire csak lehet, szó szerinti forditásban s azon igazán vonzó egyszerű stylben igyekszem reprodukálni, a minővel azt derék őseink megfogalmazták és megirták. Gondosan kerülök minden szóvirágot, mely eshetőleg az eredeti színarany szavakat anachronismust szülő patinával vonná be s igy annak nem előnyére szolgálna, hanem azt egyszerűen s teljesen tönkre tenné. Különben is e folyóiratnak nem silány irodalmi elmefuttatások, hasonlatok és költői alakzatokra, hanem nemzetünk multját és jelenét teljesen és minél nagyobb mérvben feltüntető s megvilágitó sorokra van szüksége. Nem tetszeni óhajtok olvasóimnak, hanem nemzetem multjának felderitésében gyönge erőmhöz képest segédkezet nyujtani!

Nos cum prole pia
Benedicat virgo Maria.

I.

Nagyságos és Méltóságos Urak, Erdély Kormányzói és Felügyelői!

Nagyságtok alulirott szolgái a legalázatosabban kinyilvánitjuk, a mennyiben ezen 1692. év június hó 15-én, örmény időszámitásunk szerint pedig 1141 év június 5-én*) egy részről főtisztelendő Virzirescus Oxendius püspökünk és a mindnyájok fölé magasztalt római pápa Ő szentsége helynöke, más részről pedig az örmények papjai, névleg Náschun János és Álács András, visszatérve a kolozsvári országgyülésről ide Beszterczére, Nagyságtoknak Kolozsvártt június 1-én kelt és az örmények ezen ügyében már har-

*) 1141 + 551 = 1692.

madszor kiadott határozatát nekünk felmutatták és mely határozatukkal azt ohajtanák tudni, hogy mit jelentenek és hogyan értendők a gyergyói szerződésünkben*) előforduló ezen örmény szavak: Մեր հայրենական հաւատոյն (Miér hájrenágán hávádovên)?

Mi tehát ezennel örmény betükkel ugyan, de, nehogy további értelmezésre szükség legyen, latin nyelven feleletül adjuk, hogy a fenemlitett szavak értelme ez: maradjunk meg őseink törvényei mellett; azaz tartsuk meg azon bőjtnapokat, húsételeket, ünnepeket, egyházi énekeket, ugyanazon régi naptárt, egyházi öltönyöket s papokat, minők örökségképen őseinktől ránk szállottak; és pedig maradjunk meg ezek mellett a legszigorúbban, sem hely, sem idő ne késztessen bennünket ezekben a legkisebb változtatásra. Igy tartottuk mi ezeket ugyis mind e mai napig, igy tartotta s tartja ezt püspökünk is, főtisztelendő Virzirescus Oxendius s még a római pápa Ő szentségének parancsa sem bátoritá őt fel arra, hogy minket az ellenkezőre bármiként kényszerítsen.

A hitágazatok egyéb pontjaiban azonban az összes jó keresztény papistákkal (igy!), a katholikus lengyel, német és minden keresztény nemzettel egyöntetűleg azt hiszszük és valljuk, a mit a római anyaszentegyház hisz és vall. Hiszünk ugyanis az egy Istenben és a teljes Szent-Háromságban, az Atya, Fiú és Szent-Lélekben; hiszszük, hogy mindhárman egy természetűek, végtelen örökkévalók s ugyanazon egy tisztelet és imádás illeti meg őket. Hiszszük, hogy az Isten fia, a valóságos Isten, a szűzanya Máriától való megtestesülése által valóságos emberré lett és pedig nem olyképen, hogy akár az Istenség, akár az emberi természet benne elkülönitve, avagy embersége Istenségével és Istensége emberségével összevegyülve lett volna; hanem mindkettő egyesült Krisztus személyében, ki érettünk született, meghalt a kereszten, harmadnapon halottaiból feltámadott, felszállott a mennybe, ül az Atya jobbján, el fog jönni az élők és holtak megitélésére s kinek uralma soha sem fog véget érni. Hiszünk a Szent-Lélekben, ki ugyan-

*) Vagy az oklevél szavait használva »in contractu nostro Giurgioviensi.«

azon természettel, hatalom- és uralommal bir, kit ugyanazon tisztelet és imádás illet meg, mint az Atyát és Fiút és ki az Atyának a Fiú s Fiúnak az Atya iránt való végtelen és örökké való szeretete gyanánt minden időben és helyen mindennel bir, a mi s mintegy a Szent-Háromságnak befejezettsége.

Hiszünk az egy, szent, katholika és apostoli Egyházban. Hiszszük a hét szentséget, örményül Յօթն խորհուրդ եկեղց (Jothên chorhurt jégégheczho) s hiszszük, hogy Jézus, a mi Istenünk alapitotta s rendelte ezeket az anyaszentegyház részére. Egyik szentség ezek közül a keresztség, örményül Մկրտութիւն, կնունք (Mêgêrduthiun, gênunkh) és hiszszük, hogy ez az Ádámtól reánk szállott bűnt lemossa és kiszabaditván bennünket az ördög és halál fogságából, Isten fiaivá ujjászül s hogy keresztség nélkül üdvözülésnek nincs helye. A második szentség a bérmálás, örményül Միռոն vagy Դրոշմ (Myron vagy Trosmên) és hiszszük, hogy ezen szentség a szent chrysmával (olaj) való megkenés által a keresztény lelket az ördög incselkedései ellen megerősiti s bizonyos különleges jegyével azt Krisztus katonájává avatja fel. Harmadik (t. i. szentség) a liturgia, azaz a Szent-mise-áldozat, örményül Պատարագ (Bádárákh) és hiszszük, hogy miután a pap a felajánlottak fölött Krisztus szavait elmondja, azok, mik csak előbb kenyér és bor valának, azonnal és közvetlenül a mi Urunk Jézus igazi teste- és vérévé válnak és lesznek s a kenyérből és borból mi sem marad fenn, csak is az Ur igazi teste és vére és pedig az, mely jelenleg a mennyekben van s ül az Atya jobbján és hogy ezen testet és vért eszszük és iszszük, valahányszor áldozunk,

Negyedik a gyónás szentsége, örményül Chostovánuthiun*) és hiszszük, hogy az ember a keresztség után elkövetett bünének csak azon esetben nyeri meg bocsánatát, ha azt e szentségben a papnak meggyónja; hogy a pap a gyónó büneit Istentől nyert hatalmánál fogva bocsátja meg és hogy a pap által e földön feloldozott és megbocsátott vétkek Isten előtt a mennyekben is fel vannak oldozva és meg vannak bocsátva.

*) E szentség neve az oklevélben örmény betükkel nem fordul elő.

Ötödik az utolsó kenet, örményül վերջի օծումն (Vércsi odzumên). Hatodik az egyházi rend, örményül կարգ քահանայութեան (Gárk Káhánájuthián) és hiszszük, hogy csak is ezen szentség részesiti a keresztény lelket a papság azon különös jellegében, melynél fogva az a szent-mise-áldozatot élőkért és holtakért bemutathatja s a gyónásban a bünök alól feloldozhat. Hetedik szentség a házasság, örményül պսակ (Bészág) és hiszszük, hogy az ezen szentség által egybekötött két személy, mig mindkettő életben van, többé szét nem választható.

Ezen szentségeken kivül hiszünk a Mennyekországában a jók és a pokolban a rosszak számára. Hiszszük, hogy a szent-mise-áldozat, alamizsna, ájtatos tettek, bőjt és az egyház imái nemcsak az élőknek, hanem még a holtaknak is üdvösek; de ez utóbbiakra nézve csak azoknak, kik könnyebb (bocsánandó) vétkekben múlva ki Isten igazságosságának csak ideiglenesen vannak alávetve. Hiszszük, hogy a szentek mennyei esedezései nekünk e földön hasznosak és ép ezért őket a mennyekben, szent ereklyéiket pedig a földön tiszteljük, képeiket tisztelettel illetve oltárainkra helyezzük s Isten előtt a mennyekben őket közbenjáróinknak tekintjük.

Hiszünk a szent keresztben, melynek jele bennünket sok bajtól megóv. Hiszünk Istennek anyjában, a Boldogságos Szűz-Máriában, ki szeplőtelenül fogantatott; ki a Szen-Lélek által foganta és szülte meg szülöttjét, az Istennek fiát; ki miként a szülés előtt, ugy azután is szűz maradt; ki mint Istennek kiválasztottja testtel és lélekkel vitetett fel a mennybe és ott az összes angyalok és szentek fölé helyezve és megkoronázva, mint az összes teremtmények Királynője és Urnője szerepel. Méltán tiszteljük tehát őt és dicsőitjük, kisebb tisztelettel ugyan mint Istenünket, de nagyobbal, mint az összes angyalokat és szenteket. Hiszszük a szenirást is; a zsinatok és az anyaszentegyház törvényeit, nem különben mind azt, mi a fenn leirtakkal megegyezik, készörömest megtartjuk.

Megvalljuk azonban egyszersmind azt is, hogy mi a következőket jószántunkból csak is azért fogadtuk el, nehogy a római pápa Ő szentségével s szent-egyházával ellenkezésbe

jöjjünk, ugymint: hogy papjaink a szent kehelybe néhány vizcseppet öntsenek; hogy azután, az Istentől mindenek fölé magasztalt római pápa Ő szentségét, mint az összes kereszténység fejét, tiszteljük és ünnepi imáinkban ő róla megemlékezünk, s csak ezért kértünk ő tőle püspököt.

Az összes itt előadottakat megtettük s meg is tartjuk, jóllehet őseink azt meg nem tették, sem meg nem tartották. Csak a valóságról nyilatkozunk tehát s hogy e nyilatkozatunknak annál nagyobb hitele legyen, kiadtuk jelen oklevelünket, Beszterczén 1692. június 20-án, az örmény időszámitás szerint pedig 1141. június 10-én kérve mi itt egybegyültek Biránkat, hogy azt papjaink, nem különben idősb esküdteink közül választott 3—3 egyénnel mindnyájunk nevében aláirni s pecsétjükkel megerősiteni sziveskedjenek.

Én + P. András
Én + P. János
Én + P. Ámirá
Én + Jakab biró
Én + Nasturius
Én + Andronicus
Én + Arczas (?)

Mi alólirottak is 1692. áugusztus 30-án, örmény időszámitásunk szerint pedig 1141. áug. 20-án ezen átolvasott s hitünk és unionk pontjairól szóló oklevélben közölteket az igazságnak teljesen megfelelőknek s megállapodásunkkal mindenben megegyezőknek ismerjük el és ép azért az összes örmények királybirájával egyetemben azt aláirjuk s pecsétünkkel megerősítjük. Beszterczén k. m. f.

Én + P. Pál
szépvizi plébános.

Én + P. Mihály
felfalvi plebános és az összes örmények főesperese.

Én + Lukács biró
átolvastam s az abban foglaltakat valóknak ismertem.

Közli ezen napfényre hozott eredeti oklevelet:

Dr. Temesváry János
az aradi királyi főgymnasium tanára.

Örményország őstörténete

a ván-i ékiratok világánál.

III.

Assur-nazir-pal óriási kiterjedésű birodalmat hagyott hátra, birodalmat, melynek határai a Zagros hegységtől az Amanusig, az Euphrát forrásaitól Babylon kapúiig nyultak. Utódjának III. Salmanasarnak uralkodására érdekes világot vetnek különösen a Kurkhban, Örményországban talált s a Nimrod-obelisk név alatt ismert híres emléken látható feliratok. Ez a fejedelem épen oly harczias volt, mint atyja s épen oly erélylyel verte le a függetlenségük kivivásáért újra fegyverbe szállt hűbéres népeket. Alighogy helyreállitotta a nyugalmat a Tigris és Amanus közt elnyuló vidékeken, nagy hadat inditott útnak a Nairik földje — Örményország — ellen, melynek néptörzsei egy idő óta elmulasztották a hadi sarcznak beszolgáltatását.

Elérkezvén az örményországi bérczek lejtőihez, feldúlta a határszéli kerületeket, átkelt az Arzania (Araxes) folyón, nyilt csatában megverte Urathu (Ararát) királyát, Avamut s lángok martalékává tevé fővárosát, Arzaska-t. Diadalai után ünnepélyes áldozatot mutatott be a nagy isteneknek, emléket állittatott, melynek feliratán tetszelegve beszéli el viselt dolgait, aztán lassú menetekben visszatért Assyriába.

Másodszülött fia, Samsi-Raman alatt ismét megújulnak az örményországi véres hadjáratok, melyeket részint a király maga vezényelt, részint helyettese, Musakil-Assur, kiről azt mondja az ékirat, hogy »tanult és tudós volt a hadakozásnak mesterségében.« Nehéz küzdelmek után, három hadmenetben leigázták a Nairik földjének lakosait; kiirtották az örmény királyok »harczosait, elhurczolták minden kincsüket, isteneiket, fiaikat és leányaikat, felprédálták s lángokba boritották városaikat« s a hazatérő assyr uralkodó lovakból álló hadi sarczot vetett ki reájuk.

Egy évvel később újra Örményország földjén találkozunk Samsi-Ramannal. Mesa tartomány népessége fellázadt, oda hagyta falvait s a hegyek közé menekült. »Megtelepedtek, ugymond az ékirat, három ormon, melyek felhők gyanánt nyulnak az égbe s a repülő madár által sem érhetők el. Üldözőbe vettem őket és sikerült megszállanom a hegyormokat. Egy nap alatt, mint a sas, reájuk vetettem magamat, leöldöstem katonáik nagy részét, hatalmamba ejtettem ökreiket, szamaraikat, nyájaikat s temérdek kincset.«

Diadalainak közepette elhatározta Samsi-Raman, hogy ünnepélyes tüntetést rendez hatalmának dicsőitésére s magához rendelte a Nairik földjének valamennyi királyát. Összegyülekeztek a legtávolibb vidékekről, a fekete és cáspi tengereknek partjairól is, szám szerint huszonhaton, hogy hűségi eskűt tegyenek előtte. Feliratában büszkélkedve sorolja elő az assyr uralkodó valamennyinek nevét, aztán hozzáteszi: »Köszönet érette az isteneknek, a kik engem védelmeznek, minden időkre kivetettem reájok járomba szoktatott lovakból álló sarczot.« Aztán felszedette táborát s elhagyta a Nairik földjét, a hova nem is tért többé vissza.

Gyönge utódai alatt belvillongások szakadatlan sorának közepette hanyatlásnak indult az assyr birodalom s újra visszaszerzé önállóságát a nairi-i — örményországi — fejedelemszövetség, melynek tagjai közt Van-nak (Biaina) királya volt a legtekintélyesebb. Pusztitó hadjáratok után ismét hűbéreseivé tette őket II. Teglat-pal-asar, az assyr hatalomnak új életre keltője (745—726 Kr. el.), első az assyr királyok sorában, a kiről (Phul néven) ó-szövetségi szent könyveink is megemlékeznek*) »Én vagyok az a király, igy nyilatkozik ékiratában, ki napkelettől napnyugatig futásnak inditottam minden ellenségemet, leigáztam a hegyvidékek népeit, megbuktattam királyaikat s helytartóimat ültettem helyökre.« Azon meggyőződésben húnyt el, hogy végleg biztositotta az assyr uralmat a Nairik földje fölött.

Az események meghazudtolták feltevését. Második utódja, Sargon veszélyes és kitartó ellenfélre talált az örményországi fejedelmek egyikében. Urathu (Ararát) királyában, Ursa-ban. A szomszédos Van-nak előbb oly hatalmas fejedelmei meddő felkelési kisérletek után meghajoltak

*) Massaroli, Phul e Tuklatpalasar II stb. Róma, 1882. — Schrader, Die Keilschriften und das alte Testament, második kiadás, 222 és köv. l.

ugyan az assyr trón előtt, de a nép maga nem hagyott fel az önállóság utáni törekvéssel, a van-i elégületlenek vezére, Mitatli, Ursa-hoz fordult segitségért s Sárgon uralkodásának harmadik évében (719 Kr. el.) ismét fegyvert fogtak a Nairik földjének lakói. Sargon király elfoglalta ugyan váraiknak s városaiknak egy részét, de a nagy assyr birodalom más vidékein kitört viszályok csakhamar elszólitották Örményországból. Négy éven át háboritlanúl maradtak ezen ország népei, Ursát tekintették a náiri-i fejedelemszövetség sajátképeni fejének, vezetése alatt rátörtek Aza van-i királyra, az egyetlen örmény fejedelemre, a ki hűbéri viszonyban maradt az assyr trónhoz, a hegyek közé hurczolták őt, felkonczolták s a ragadozó állatok prédájául hagyták ott holttestét.

Szörnyű harag fogta el ezen esemény hirére Sargon királyt. »Felemeltem ekkor, olvassuk az ékiratok egyikén, kezeimet Assur isten, az én uram felé s kértem, éreztesse hatalmát a van-i viszályokkal, hogy elhárittassék a csapás Assur földjéről. Behatoltam a magas bérczek közé, a hozzáférhetlen helyre, a hová Azának holttestét vetették. Elevenen megnyúzattam Bagadatlit (a fellázadt fejedelmek egyikét), rémülettel töltöttem el Van vidékét, Ullussun-t, Azának testvérét ültettem a trónra s reá biztam az egész ország kormányzását.«

Alig távozott el az assyr király, rávette Ursa a gyönge Ullussunt is, hogy csatlakozzék fejedelemtársainak szövetségéhez. Ujabb erővel tört ki a felkelés, és »hasonlóan a vetésekre leszálló sáskához,« ismét visszatért hadaival Sargon király. Egész sorát a városoknak égette fel; Ullussun kegyelemért folyamodott hozzá s visszanyerte trónját; Ursa felvonult a hegytetőkre s szivós kitartással folytatta tovább a harczot országának függetlenségeért. Elég meggondolatlan volt azonban (714 Kr. e.) nyilt csatát fogadni el. Egész lovassága s családjának és udvarának 250 tagja is az ellenség kezeibe jutott. Egymaga menekült az öldöklő tusából; sokáig bolyongott a hegyek között s az assyr királytól való félelem miatt senki sem mert neki menedéket nyujtani. Elvégre befogatta Musasir fejedelme, Ursana s elhatározták, hogy még egyszer meg fogják kisérleni a fegy-

verek szerencséjét. Azonban mielőtt teljesen felszerelhették volna embereiket, váratlanúl reájuk tört az assyr király. A döntő csatában teljes vereséget szenvedett Ursana; elmenekült, »mint a madár,« a bérczek közé; bevették az assyr hadak fővárosát, Musasirt, a hol Haldis istennek főszentélye állott; Haldis és Ardini istenek szobrai, az egész királyi család s több mint huszezer fegyverese az ellenség hatalmába estek.

A khorsabadi assyr királyi palotának Botta által felfedezett, jelenleg a párisi Louvre assyr muzeumában látható domborművein megőrökitve találjuk a főbb mozzanatait e győzelemnek, melyről nagy büszkeséggel emlékezik meg Sargon király. Legérdekesebb e domborművek közt Haldis isten temploma. Négyszögű alapzatra van fektetve, a homlokzat közepén kis kapúval, melyet négy pillér ékesit. Köralakú, oroszlán fejjel ékesített paizsok függenek rajtuk, s az épületet kiraboló assyr katonák hasonló paizsokat czipelnek magukkal. A kapúnak mindkét oldalán árboczrúd nyulik a magasba, tetején czypruságakkal. A bejárattól balra tehén látható szopó borjával, a mely csoportozat kiváló helyet foglal el valamennyi előázsiai vallásnak jelvényei közt. A templom előtt, a talapzat tövében két vizmedencze fekszik, három-három bikalábra helyezve. Az egész épitmény félreismerhetlenül magán viseli az assyr művészet alkotásainak jellegét.*)

Hirül vevén a szövetségesére nehezedett sulyos csapást, Musasir elfoglalását s Haldis isten szobrának elhurczolását, kétségbe esett Ursa király s egy törszúrással önkezűleg véget vetett életének. Halálával jó időre eldőlt Örményország sorsa is. A nemzeti függetlenség zászlóját fiai vették ismét kezeikbe.

— A negyedik közlemény jövő füzetünkben —

Dr. Molnár Antal.

*) G. Perrot et Ch. Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquité. Paris, t. II.

Hájg, Örményország alapitója.

Kelet azon népei közül, melyek fényes multtal birnak, egyik sem volt annyira elfeledve és elnyomva, mint az örmény nemzet. Mostanig Európában az örmény irodalomból majd semmit sem tudtak, történelmünket is csak kevéssé ismerik. A berlini kongresszuson voltak az európai nagyhatalmak képviselői közt olyanok is, kik az örmény nemzet létezését is tagadták és egy jogczímet sem ismertek el arra, hogy Európa gondoskodjék róla. Chrimeán érsek és a konstantinápolyi nagy nyelvész Dseráz Minász,[1]) kik a kongresszus ideje alatt Berlinben voltak, sokat fáradtak, mig kétségbevonhatlan bizonyitékokkal meggyőzték a képviselőket arról, hogy az örmény nemzet az ó-korban vezetőivel együtt elég jelentékeny helyet foglalt el Kelet népei között és hogy e megkülönböztetett nemzet, melynek nyelve, irodalma, szokásai és törekvései vannak — mai napság is él.

A mi országunkban[2]) is van egy hatalmas örmény kolónia, a mely történelméből és irodalmából még kevesebbet tud mint azok, kik Európa más tartományaiban laknak. Azért a lehetőségig gondoskodni fogunk arról, hogy e hiány a »Fântâna Blănduzieĭ« utján pótolva legyen. Most elmondunk egyetmást Hájg-, a legendaszerű hősről, Örményország alapitójáról.

A babyloni torony épitése idejében, Krisztus előtt 2350-ben, midőn Babylonban Bel (»Neproft«) uralkodott, ki szomszédait mind igája alá hajtotta s kinek hatalmát rettegték — Hájg háromszáz emberével (fiai-, unokái- és szolgáival) elment, hogy nézze meg a csodálatos tornyot. Innen — mivel nem akart Belnek, a félemletes zsarnoknak alattvalója lenni — visszatért hazájába: az Éden földjére, Dáronba (Éden és környékének régi neve); a tengerparton[3]) megállapodott és hadat izent Belnek. Bel nagy sereggel ment ellene, hogy törje meg Hájg dölyfét; de Hájg, kit fiai:

[1]) Jelenleg a Londonban megjelenő és franczia nyelven irt »L'Armenie« czimű lapnak szerkesztője.

[2]) Romániában.

[3]) Az örmények Ághthámár tavát tengernek is nevezik (dzov Aghthámáráh).

HÁJG.

Armenág és Gátinosz segitettek, nyilával leteritette Belt. A csatatér »Hájocz-czor« (Örmények-völgye), az ország »Hájászdán« (Örményország) és nemzete »Háj« (örmény) nevet nyert. A hős Hájg Thorgomtól, a Jáfet fiától vette eredetét. Sok várost alapitott, melyeknek ezt a közös (gyüjtő) nevet adta »Horcz-kávár (Atyáink kerülete); ezek ma is egy nagy kerületet képeznek. Nyári lakóhelyét »Hájgásen«-nek (Hájg-épülete) nevezte. Utódai alatt, kik Örményországban uralkodtak, a kormányforma 1050-ig vagyis Árámig, ki a katonai álladalom alapitója — patriarchalis volt. Hájg utódai közül mindegyik közreműködött Örményország emelésén.

Igy Ármenág megnépesitette Árákádzor kerületet; ismét Ámásiá, a Mászisz kerületet (Mászisz kerület régi neve: Ararát, a hires hegyről, mely e kerületben fekszik).

Az örmények most is tisztelik a legendaszerű hősnek, Hájgnak emlékét; mert ő volt az első, ki kiragadta magát a korlátlan uralom hatalma alól és széttörte a jogart, melytől annyi nép retteget.

A „Fântâna Blânduziei“ után románból: Sz. K.

A magyar szinészeti kiállitásból.

— Hollósy Kornélia emléktárgyai. —

A budapesti városliget-képzőművészeti csarnokában rendezett magyar szinészettörténeti kiállitás, — mely a magyar nemzeti színpadnak, a Simay Kristóf által irt »Igazházi« című színdarab előadásától számitott száz éves fennállása alkalmából jött létre, — annak keletkezését, fejlődését és mai állását feltüntető adatok és emléktárgyak igen érdekes összeállitását képezi.

A kiállitásban közszemlére vannak téve az elhunyt világhirű énekművésznő: Lonovicsné,-Hollósy Kornélia emléktárgyai is.

Hollósy Kornéliának, — kinek pályája e folyóirat hasábjain közelebbről, méltó ismertetésben részesült, — emléktárgyai a VI-ik számú teremben vannak elhelyezve, középen a nagy művésznő sikerült arczképével. Ez alatt van felfüggesztve a hatalmas falszőnyeg, mely úgy a külföldi, mint hazai szereplése alatt kapott koszoruk szalagjaiból készült; míg az arczkép jobb és baloldalán azon két fekete szalaggal ellátott koszorú függ, melyeket az operaház igazgatósága és személyzete küldtek a művésznő ravatalára.

A kiállitás egyik legérdekesebb részét azon emléksorok és versek képezik, melyeket korának legjelesebb irói és művészei intéztek hozzá. Mintegy 30—35 ilyen emléklap tesz tanuságot arról az átalános tisztelet- és elismerésről, melyben

Hollósy Kornélia személye és művészete részesült. S ha ez emléklapok olvasásába mélyedünk: mi is, kik nem voltunk oly szerencsések az ő művészetét élvezhetni, némi fogalmat alkothatunk magunknak a nagy művésznőről, kihez Beöthy László igy ir: »A te dalaidnak legszebb visszhangja van, mert e visszhang egy nemzet lelkesedése!...« Majd megzendülnek képzeletünkben a »Bánk-bán« opera mélábus dallamai, s hallani véljük a »magyar csalogány« ezüst-csengésű hangját, a mint a tiszaparti jelenetben elcsattogja Melinda bánatos érzelmeit; őt hallgatva Dobsa Lajos az ismert drámairó, lelkesedésének a következő emléksorban adott kifejezést: »Midőn hallgattalak, először sajnáltam, hogy drámát és nem operát irtam.« Találunk ott emléksorokat és verseket: Arany Jánostól, Jókaitól, Szigligetitől, Szigeti Józseftől, br. Podmaniczky Frigyestől és több más jeleseitől a magyar közéletnek; de melyeknek egyenkénti bemutatására e helyen — minden érdekességük daczára — ki nem terjeszkedhetünk.

Az itt futólag megérintett adatok magukban véve is elég tanuságot tesznek arról, hogy ki volt az az örmény születésű magyar művésznő, a ki hazája ellenségének — az orosznak — 60.000 rubelért sem akart énekelni; holott jótékony czélra itthon akárhányszor ragyogtatta művészetét, minden anyagi előny nélkül is.

Dr. S. Gy.

Felső-Armenia.

V.

Befejező közlemény.

Paetusnak szokása volt, a szomorú hadjárat alatt harcztéri tudósitásaiban a szép szavakból minél többet küldeni Rómába s képtelen hazugságaival Nerot is ama tévedésben megerősiteni, hogy a dolgok a legjobban folynak.

Tehát Rómának sem volt szabad hátramaradni. A senatus be sem várva a hadjárat kimenetelét: győzelmi ün-

nepet rendez. A zenének vidámító hangjai bejárták a jóhiszemű világvárost, a rajongó túlság diadaliveket emel a capitoliumi halmon s győzelmi ujjongás tölti be a levegőt. A bűbájolás mesterségében kiképzett Neronak is kijutott a maga, illő része. Ott állott egy dicsőségesebb kornak annyi emlékszobra mellett az itató papirt sem érdemlő embernek szobra is, Mars hadisteneihez hasonló nagyságban. Egész kényelemmel alusznak itt, midőn amott Keleten a birodalom ereje sülyed az iszonyú csapás alatt. Igy találkoznak a szélsőségek! E rögtönözve előidézett boldogság mámorából egyszer csak arra a meglepetésre ébrednek, hogy Vologeses követei Rómában vannak s nem kis csodálkozásukra a kedélyeket derült hangulatban találták. Talán alamizsna- falatot jőnek koldulni? vagy kengyelt tartani, — gondolák magukban a császárnak nagyszavú bérenczei. A jövevényeknek megengedték, hogy megbizásukat a császár elé terjeszthessék. Ezek átnyujtják a leleplezéseket közlő iratot, melyben mintegy vörös fonalként átszövődve látszik az »arsacida« önérzet s érvekkel bebizonyitva az Armeniára vonatkozó jog, visszatükröződve állanak a balviszonyok, melyeket a rómaiak leküzdeni képesek nem voltak. Az irat nyilt homlokkal mutatott a szövetségesek erejének súlyára, a római hatalmat foszlányokra szakitó fegyvereiknek élére; ugy szintén a legyőzöttekkel éreztetett jóindulatú szelidségre. »Az istenek — ugy mond Vologeses — a hatalmas népek közbirái, Armenia birtoklását a római névnek nem csekély mocskával a parthusoknak adományozták; Tigránt, azután Paetust és legióit, midőn elnyomhattam volna, sértetlen bocsátottam el. Mindezek daczára a béke kedveért Tiridát nem vonakodnék a királyi jelvények elfogadása végett a városba jönni; de minthogy ebben papi kötelezettségei által is akadályoztatik, elmenend a római táborba, hogy a császár képe előtt a legiók jelenlétében igtattassék be a királyságba.« Az irat atolvasása után csodálkozva nézett Nero álmadozó környezetére; e szavak az egészen tisztának látszó égből leszikrázó villámként hatottak reá, ki eddig ilyesmiről egy szót sem hallott. Keserű kétkedéssel előhivatik a követekkel együtt megérkezett római százados. A becsület embere szorongó kebellel mondja el

az igazságot; emellett a helyzetet borzasztó szinekkel rajzolja. Erre aztán a levél tartalmát betű szerint megértették. Összeültek tanácskozásra. Végre abban állapodtak meg, hogy a kinzó gyötrelmet okozó keleti kisértettől csak háború szabadithatja meg őket. De kicsoda az, aki képes lehetne a kezükből kiragadt kövér koncz visszaszerzésével a fedezetlen római becsületet a válságból kiemelni. Nagyon megritkult a tüzes vashoz nyulni merő férfiak száma. Egy nevet — mint a rohanó áramlat védbástyáját — kezdenek üdvözölni. Corbulo ez, ki ez árva korszakban egyedül lehetett hivatva arra, hogy az ügyekbe életet öntsön. A vezérszerepet tehát újra ez ünnepelt férfiúra bizták.

Elhatározták, hogy az alkudozásban a végső határig mennek. Innen van az, hogy a császári lak körül egyszerre enyhébb szellők fujdogálnak. A követek ugyanott, hol csak mogorva képeket szemléltek, már szokatlan előzékenységgel találkoznak, miközben megpendittetett azon eszme, hogy Tiridát szivesen fogadott vendég lenne, ha maga jőne Rómába egyezkedni. Ezen kisegitő móddal s a követek jó hajlamainak megnyerése végett a feneketlen római hordónak megnyitásával igyekeztek befolyásuknak szinét megvédeni. Róma el vala határozva ily fontos ügynél a megfelelő eredményekhez óriási erőmegfeszitések árán is eljutni.

M. Celsus Pannoniából 15 legiójával Ázsiába rendeltetik; ugyanott a társkirályok, negyedes fejedelmek, tartományi kormányzók a fővezér parancsai alá adatnak. Paetus a mellőztetés keserű kenyerével kezében kényszerül Rómába visszatérni. Igen feltünő az, hogy Nero a busvitézt gyávaságáért nem büntette meg, hanem csak apró boszantásokkal szurkálta. »Nyomban megengedek neked, nehogy — a remegésre oly készséges hajlamaid miatt — a tartos aggály korágyba vessen.« [1]) Azonban Cappadociában nagy zsivaj uralg. Parancs parancsra jő. Melitene, mely kiindulási helyül szolgált, a háborgó tenger alakját ölti magára. Pontus-, Illiricum-, Egyptomból válogatott római hadnép és a társországokból segélysergek tolongnak eme határszéli ponthoz. Corbulo szemlét tart s gyönyörrel

[1]) Tacit. An. L 15. C 25.

legelteti szemeit tölöttök, kikre nevének varázsa lelkesitőleg hatott. Átkelnek az Eufráton. De eljárása óvatos, mert ismeri az ellenfélt, ki búsás zsákmány fölhajtásával nem egyszer hagyta el győzelmesen a római vér-áztatta tért. Mindkét fél kerülgeti a fegyverrel való megoldást. Hajlandók a béke felől értekezni. Corbulo készségesen elfogadván a nyujtott olajágot, igen fényes fogadtatást rendez Tiridát számára. A kitüzött napon Tiridát római küldöttség kiséretében csakugyan megérkezik s megpillantván Corbulot, tüzes lováról leszáll, a fővezér is hasonlót cselekedve az érkező felé közeledik, kit Róma nevében üdvözölvén a meghatottság nyilvánulásai között kezet szoritanak. Rövid beszélgetés után egyetértésre jutnak. A megkötött egyesség értelmében Tiridat Rómába menend, hogy Nero kezéből vegye el a koronát.

A lelkek ezen közeledését nemsokára magasabb jelentőségü cselekvény követte. A római tábor szokatlan alakot ölt. — Pompás tábori kép tárul fel. Az előtérben áldozati oltár vala fölállitva, középen félköralakú emelvényen a fővezéri szék s azon a császár képe. Most a fénylő pompa iránt mindig érzékeny Armeniának királya lép elő, — mindenki a daliás alakra szögezi szemeit. Az ünnepély a szokásos véráldozattal vette kezdetét, melynek végeztével Tiridát a királyi jelvényt fejéről leveszi és a Nero képe elé helyezi. Róma kivánsága teljesült s a nagy birodalom beteg testén a sok seb közül egy begyógyult. Az ünnepélyt főhadparancsnoki ebéd zárta be.

Corbulo, kit a semmit meg nem kimélő irigység árja csak szenvedésre utalt, mindent elkövetett, hogy művére a szentesités pecsétje is ráüttessék; ez pedig a királynak Rómába való utazásával történhetett meg, ki Nerohoz irt levelén kivül leányát túszúl átadván, anyja és fivérei látogatására ment. Vologesest Ecbatánában találta, aki a magatartásra nézve kijelölte a követendő irányt, nehogy a könyörület ajtajánál láttassék megjelenni ott, hol önérzettel léphet fel. A király, mint az elemek imádója, a viz iránti tiszteletből a szárazföldi útat választotta; mert vallása tiltja vala a tengerbe köpni vagy bármimódon fertőztetni a természetet. — Háromezer főből álló örmény-parthus lovas

és a rómaiak nagy tömege képezte kiséretét; efelett részint Nero parancsából, részint ujságvágyból a városok — a merre csak átvonult — csinosítják az útakat, ékesitik téreiket s az elébe jövő örvendezők ezerei versenyezve mindent elkövettek, hogy kedves szorakozásra találjon az, ki nemes alakja- és modorával megnyerte azon népnek rokonszenvét, mely azelőtt az ő nevét borzalommal ejtette ki.

Nero ebben az időben Nápolyban kéjelgett, hol előadásaival és mímeléseivel lépett fel a színpadon. [1]) De hogy ő is biztos jelét adja érdekeltségének, kocsikat küld az ő és kisérete számára, ki hagyományos szokás szerint idáig a kilencz havi útat lovon ülve tette meg. Római környezete figyelmeztette őt, hogy kardját oldja le oldaláról, mert igy szokás a császár előtt megjelenni; de ő erre mitsem figyelve bátran lépdelt elő s nézett szemébe az elébe jövő császárnak. Keletiesen magát meghajtván leoldja fegyverét, hogy a félreértéseknek elejét vegye. Az ősi jellemből kivetkezni nem akaró királynak ily férfias magatartását nem vette rossz néven Nero, sőt bizalmas mosoly derengett annak szép vonásain. Innen együtt mentek Rómába Kr. u. 66.

A római nép tömegesen gyülekezett, hogy lássa egyik tagját azon arsacidáknak, kik annyi sikerrel igyekeztek az ázsiai vezényszót kezökbe keriteni. Róma a koronazás ünnepélyére — a maga nemében egyedül álló — oly megragadó pazarfényt fejtett ki, melyhez foghatót évlői nem igen mutathatnak fel s a minőt csak is egy Neronak szeszélyei varázsolhatnak elő.

Szép derült nap van az égen, a kábitó fénynek ugynevezett »arany napja« ez. A capitoliumi és palatinusi halom között elterülő hosszúdad négyszögtéren: a forumon, hol a zsákmányul nyert hajók orraival földiszitett szószékről a hatalomnak világra szóló parancsigéi, az emberi szellem legragyogóbb eszméi röppentek le — hullámzik a nép... Az oszlopos folyosók minden zuga fulladásig tömve. A látóhatáron az első sugarak oszlatják már a hajnali szürkület ködét, az egész éjen át a fényárban uszó forumon uralgott élénkség is kimerülten végét érte; a rendezők utó-

[1]) Suet. Vita Neron. 21.

szemlét tartanak a virágok- és koszorúkkal ellátott diszitmények fölött; a borostyán koszorúzott magasabb osztály fehérbe öltözve sorfalat képez. Az eddig kiolthatlan gyülölséggel egymástól elválasztott felek: a római és örményparthus csapatok, mint a béke röpdeső galambjai — elhelyezkednek. A sóvárgó pillantások a közeledő testőrsereg felé fordulnak, mire aztán a császári fogat a senatus kiséretében a térre berobog. A birodalomra nézve Armenia vala egyik legvészteljesebb örökség, melyet Antoniusnak szineskedése és minden igazság és jogérzet gunyjára végh ez vitt művelete a császárságnak hagyott.

Tiridát egy bűverővel biró kapós szót ejt ki, mely miatt a Capitolium arcza gyakran elpirult. Az arsacida az emelvényen ülő Nerot urának szólitja és a római fenhatóságot ünnepélyesen elismeri. E csábos kifejezés a tombolásig fokozza a tömegnek rajongását, a hét halom az orkán szájával viszhangozza az elragadtatást. A győzelmi aranymezbe öltözött Nero lelkesedett tetszéssel veszi a nyilatkozatot s a római barátság hizelgő czégét kitűzve az abból származó előnyök kiemelésével válaszolt oly módon, mely az ő borzadalmas lényének e pillanatban leplezetlen nagyságot kölcsönöz. A legderültebb kedvet jelző mosolygó arczczal szólott a terjeszkedő szomszédhoz: »Nem lesz okod megbánni azt, hogy személyesen jöttél elfogadni a nagylelkű bőkezűségnek jeleit, azt adományozván neked, amit fivéreid ugyan neked hagytak, de azt föntartani elégtelenek voltak! Én Téged Armenia királyává teszlek és akarom, hogy te, a tiéid és a világ tudja, hogy enyém a hatalom koronákat adni és azokat visszavenni.« Szükség volt sokat mondó szavakkal elfeledtetni a valónak gyökerén rágodó férget. Erre aztán a királyi jelvényt a népnek örömnyilvánulásai között Tiridát fejére tette.

Az ünnepély fénypontját képező ezen tett után az egyetemes érdekeltség mindenkit a feléjök intő diszes versenytérre vonzott. A császárban, midőn ez a lelkesedésnek hamvadni nem tudó tüzét újra fellobbanni látja, felülkerekedik ismeretes féktelen szelleme, ki nem átal kocsis sipkával fején, zöld öltözetben a népnek tapsokkal kisért vad örömére, czitéra és alkalmi versek éneklése mellett

kocsit hajtani. Tiridátra a császárnak ezen állásával gúnyt üző — magatartása kellemetlen hatással volt s megrendült benne a világ uráról ápolt magas vélemény; mindazáltal szivében a méltó megvetésnek hallgatást parancsolt; mert Artaxatára — a miért annyi vér folyt — vonatkozó tervét is keresztül akarta vinni. A kedélyes mulatságok elvégre azzal fejeződtek be, hogy Nero borostyán ággal kezében s vele a nép beláthatlan sorban nyomult fel a Capitotiumba a nyert győzelmért hálálkodni. Talán épen midőn a varázsló győzelmi jelszót a borostyánra feltüzte: gyötörte őt a szemrehányás, hogy ha ok van az örömre, annak kizárólag a szenytelen jellemű Corbulo a szerzője, ki annyira hű volt zsarnok urához; Tiridát szerencsét is kivánt ennek, hogy ily szerény és örzéstelen szolgája van. És mégis Róma becsületének ezen megmentője sem menekülhetett ki a vad szenvedélyesség által elragadtatott kéz súlya alól, mely tanitóját Senecát és saját anyját is képes volt megöletni. Nyájas levél által Rómába szólitja Corbulot ugyan, de parancsot küld, hogy még útközben foszszák meg életétől; mire Corbulo, kinek tehetségeire a zsarnoknak oly nagy szüksége volt e szavakkal: »Megérdemeltem« kardjával véget vetett életének.

Az ügy befejezése után Tiridat Armeniába visszatérvén, székvárosára derüfényes napot hozott; mert amit a rómaiak leromboltak, azt római szakavatott épitészek által helyreállitván arra törekedett, hogy országában minden sebet meggyógyitson; de hogy Neronak is bókoljon a felépült Artaxatát Neroniának nevezte.

A ki valamely nemzetnek történetét elszigetelten — akarná leirni, az bátran örvendhet a boldogtalan egyoldalúságnak, melybe félszeg eljárásával esett. Róma és Armenia ez időkori története oly szoros összefüggésben van, hogy még az is, ki nem szokta a dolgot tövéről- hegyére vizsgálni, belátja, hogy egymást kölcsönösen egészitik ki. Az okadatos összefüggés előállitása okozta, hogy a szavakkal nagyon takarékosak ne legyünk. Egy szélesebb alapra fektetendő rajzról, oly idő közről volt szó, melynek eseményeiről a honi kútfők ugyszólván semmi tudósitást nem nyujtanak. Sok oly kérdés van még a történelem mezején, melyek a messzebb jövőben is tanulmányozást igényelnek, hogy igy a megdönthetlen adatok segélyével megoldást nyerjenek.

Markovich Jakab.

A gazda.

— Kép a török-örmények életéből.*) —

Hászán-Kálá városától nem messze fekszik egy völgyben Keopri-keoh falu, melyben örmények laknak. E faluban lakott nehány évvel ezelőtt Mêgêrdicsh gazda (keheá), ki nagyon öreg volt; még csak napjai voltak.

Az agg Mêgêrdicsh patriarkhalis házat tartott, családja 30 tagból állott; fiai közül Gárábéd nős volt, ellenben Árákhel jegyben járt és öszszel akarta menyegzőjét megtartani. De az apa az öszt nem érte el — meghalt.

Alig temették el az öreget, a két testvér már osztozkodni kezdett az atyai vagyonon.

Csendesen elosztották a földeket, ökröket, bivalokat, juhakat, hordókat, de az eke bajt okozott, azt nem lehetett megfelezni; pedig egyik sem akart az ekétől megválni.

— Én több gyermeknek apja vagyok, mondá Gárábéd.

— Én is apa leszek, viszonzá Árákhel.

Szó szót hozott, végre tettlegességre került a dolog. A zajra oda csődült az egész falu.

Senki sem tudta reábirni Gárábédet, hogy engedje az ekét Árákhelnek; — de Árákhel se hallgatott senki szavára.

A zaj nöttön nött. A közben oda megy Ohán gazda is, ki a szomszéd faluból való volt és ügyei elintézése végett már három nap óta Keopri-keoh-ban taztozkodott. Bement a sokasággal a szobába és szétválasztá a veszekedő testvéreket. Azután kezeit csipőire téve így rivalt reájok:

— Nem szégyenlitek magatokat! Negyven év óta járok-kelek Pászen falvaiban, de hozzátok hasonló veszekedő, szégyen nélküli embereket még nem láttam. És te Árákhel — ekkor a kisebb testvér felé fordult — te, ki úgy szólván még gyermek vagy, így bánsz bátyáddal, ki atyád helyét pótolja és már nehány gyermeknek atyja? Szégyen! Hát nem vagytok-e örmények? Azt akarjátok, hogy meghallván lármátokat az idegen is (más nemzetbeli), ide jöjjön és elvegye kezeitekből az ekét? Árakhel huzodj vissza, add az ekét bátyádnak. Aztán menj csókolj neki kezet és kérj tőle engedelmet.

*) Pápázeán, e szép dolgozatát a tiflisi »Mêság« tárczájában közölte.

— Jaj! Ohán gazda — mondá Árákhel — nem könnyű dolog az ekét másnak átengedni.

— Oh te bolond — kiáltott Ohán gazda, hát az a más nem a te testvéred?

— Történjék akármi is, de az ekét nem adom.

Erre Ohán gazda oly méregbe jött, hogy pofon akarta csapni; de mérsékelte magát és csak ennyit mondott:

— Jó, csak meg ne bánd.

És visszahuzódott.

Ohán gazda mintegy ötven éves, erős testalkatú, eszes ember volt. Pászen összes lakossága, valamint az örmények, úgy a törökök is szerették őtet, ki tréfás, jó kedvével másoknak is sok vig órát szerzett. A hol veszekedés történt, tüsként ott termett Ohán gazda és vagy tréfáival, vagy erővel, vagy meggyőző szavaival azonnal véget vetett a verekedésnek. Az ő szavaiba soha se vágott se örmény, se török, mindenki követte tanácsát.

Ohán gazda igen jószivű ember volt, különösen a szegények szerették, mert egyiknek adott ekét, másiknak vetőmagot, ha a törökök: az adószedő a termést mind elvitte, a harmadiknak használatra oda adta szántáskor jármos bivalát, ha a hitelező zálogba vette a szántó-vetőét.

Ő maga pénze kamatjából élt. Mondják, hogy az első öt év alatt nagy százalékot vett; de egyszer csak magához hivatta adósait, elővette a kötelezvényeket és mind szétszakasztotta; aztán újakat iratott, melyek mindegyikébe csak a törvényes 9%-ot iratta.

És miért cselekedett igy?

1869 évben Ohán gazda szomorúan, leeresztett fővel lóháton járt faluról falura, hogy kötelezvényeit megújitsa és a kamatokat a tőkéhez csatolja. Késedelmi kamatban egyiktől bárányt, másiktól búzát vett; mert — ugymond — a csekély 20% mellett könnyen megteheti ezt minden adósom.

Mindenki félt tőle. Ha valaki csak ennyit merészelt mondani: »Jól van, fizetem a 20%-ot, de addig, mig lejár a határidő, ne háborgass minket — azt mindenétől megfosztotta. — »Hogy merészelsz a hitelezővel ilyen hangon beszélni?« — azután elővette, jól elverte és még börtönbe is tétette....

Egyszer a mint kötelezvényeit nézte, egy olyan papiros esett kezébe, melybe az volt irva, hogy Ámrákomczi Chácshádur neki 5 aranynyal tartozik.

Jaj — kiáltott fel — erről megfeledkeztem. De lássam csak, hogy az öt arany két év alatt mennyi kamatot hoz?

Egy arany 20 ghurust, kettő 40 ghurust, három hatvant, öt 100-at. Hat arany volt? nem, csak öt, tehát 100 ghurus kamat. Öt aranyból eszerint két év alatt lett hét arany. Éljen Ohán!

És tüstént lóra ülve Ámrákomba ment.... Chácshádur házánál állott meg.

Midőn belépett a szük viskóba, látott egy még fiatal asszonyt, ki szoptatta gyermekét és könyeivel annak gyönge hajzatát áztatta. A viskó egyik szögletében két gyermek; egyik egészen meztelen, másiknak testét rongyos ing födé.

Mihelyt belépett Ohán gazda, az aszony megszünt sirni és felállott.

— Hol van Chácshádur, kérdé a gazda.

Az asszony mit sem felelt, hanem csak lecsüggesztette fejét és elkezdett keserűen sirni.

Ohán gazda azonnal megértette, hogy mi történt, kikelt szinéből és szótlanúl kiment a viskóból.

Már a lovához ért volt, midőn ajkaiba harapva ezt mormogá:

— Elvesztettem hét aranyomat.

De nem. Ohán gazda okos volt és gondoskodott arról, hogy fillérei el ne veszszenek. Becsüsököt hozott és mindent feliratott, a mi csak Chácshádur házában volt.

A nyomorult asszony, ki ölében tartotta csecsemőjét, szomorú könyeket hullatott; kétfelől a két gyermek, — kik karjai alá rejtőztek, — félve nézte Ohánt és a tiszviselőt.

Mindössze, mi a viskóban volt, nem ért meg hét aranyat; azért a tisztviselő a viskót és az elhaltnak földjeit is jegyzékbe vette.

A földek és a viskó legkisebb számitással is megértek 20 aranyat. De hiszen a tisztviselő nem dolgozik ingyen, csak neki is kell valami. Elmult néhány hónap, Chácshádur háza és földjei eladattak. Ohán gazda ki lett elégitve, a többi a becsűs-eladó tisztviselő zsebébe vándorolt.

Egy sötét estve, midőn Ohán gazda a forrástól tért vissza, az úton egy rongyba burkolt nőt látott; a nő mellett két gyermek és egy — ölében.

— Egy darabka kenyeret gyermekeimnek!...

— Adjon Isten, kiáltott Ohán gazda, házához közeledve.

—Éjjelre szállást gyermekeimnek, hogy meg ne fagyjanak künn, kiáltott szánatos hangon az asszony, mialatt közeledett Ohán gazda felé.

— Pusztulj, kiáltott a gazda, házam nem czigányok számára készült, aztán te nálamnál sokkal gazdagabb vagy, egy darab....

— Oh, jó ember! kiáltott az asszony, gyermekeim az éhség miatt elhalnak, és lássam, hogy rajtok....

Ohán gazda épen akkor nyitotta házának ajtaját, midőn azon egy nő, ki kezében égő gyertyát tartott, kifelé jött... A szegény asszony, mihelyt látta Ohán gazda arczát, csak egyet sóhajtott és földre esett, ellenben a gazda megrettenve vissza-visszahuzodott....

A szegény asszony Ámrákomczi Chácshádur felesége volt. A gazda felesége befutott, valami erősitőt hozott és eszméletre téritette az elalélt asszonyt.

Az özvegy felemelé fejét és keserűen igy szólott a gazdához:

— Te elragadtad gyermekeimtől a kenyeret és most a kért falatka kenyeret is megtagadtad tőlem és a hideg ellen nem adtál menedéket...

De se baj! Ha ott fenn van Isten és az az Isten, Isten, akkor ezen éjjel megszabadit engemet is és tégedet is gyermekeinktől,... de nem.... de nem.... ha gyermekeim közül egy meghal éhség vagy a hideg miatt, Isten vegyen el tieid közül kettőt...

Igy beszélt, aztán lábra állott, megfogta gyermekei kezeit és eltünt a sötétségben.

Ohán gazda felindult arczczal bement szobájába.

Más nap reggel a falusi templom harangjai szomorúan hangzottak, mert Ohán gazda házától két koporsót vittek ki; mögöttök ment a szintelen Ohán gazda.

Alig tették le a templomban a két koporsót, az egyház egy más ajtaján belépett négy ember, kik a gyászpadon

egy gyermeket hoztak; a gyászpadot kisérte egy siró, rongyba öltözött nő, ki kezét fogta egy leánygyermeknek, de még ölében is tartott egy más gyermeket.

Egymás mellé helyezték a koporsókat. Azonnal találkozott a szegény asszony tekintete a gazda tekintetével; azután mindketten szemeiket a koporsók felé irányozták...

— Igazságos Isten.... kiáltott a gazda és nagy fiára hanyatlott, ki épen mellette állott...

— Fájdalmas sajnálatraméltó ember.... kiáltott az asszony és hozzája közeledett....

— Gazda, mondá tovább, Isten meghallgatta imámat; fiam lelke a hideg miatt felrepült az égbe; de a te két gyermeked is meghalt.... Átkom, mit nem szivből mondottam, beteljesedett.... Fájdalmas ember megbocsátasz-e nekem? sokat szenvedtem és tettemet nagyon megbántam ..

Három nap múlva Ohán gazda, ki fellábadt betegségéből, adósait mind maga köré gyüjtötte, kötelezvényeiket mind elszakasztotta és a százalékot kilenczre szállitotta le.

Chácshádur özvegye és gyermekei most is Ohán gazda házánál laknak.

Igy változott meg Ohán gazda; mostantól kezdve könyörületes, adakozó lett, most nem féltek tőle a szegények, hanem inkább tisztelték, szerették...

Midőn látta a gazda, hogy az eke miatt egymással veszekedő testvéreket ki nem békitheti, nehogy tekintélye csorbát szenvedjen, — visszahuzódott és várta a következményeket.

A fivérek újra elkezdettek veszekedni és már majdnem ütlegekre került a dolog, midőn Árákhel igy szólott:

— Tudod mit Gárábed fivér? menjünk a biróhoz, hadd itéljen ő a dologban.

— Bolondok — nem tudta kiállani és ismét közbe szólott Ohán gazda — hát a biróhoz akartok-e menni, hogy azt is vegye el tőletek, mitek van, és még rátok is üssen egy-kettőt?

— Te mit elegyedel dolgunkba, kiáltott reá Árákhel...

Nem tudta senki sem rábirni őket, hogy vagy magok igazitsák el egymás közt a dolgot, vagy a falu öregeire bizzák az ügy elintézését. Miután Árákhel csak a mellett

volt, hogy a biróhoz menjenek, — a falusiak félrehuzódtak; Ohán gazda is elment szállására és leült a ház előtt levő kőre. A testvérek előhozták felkantározott lovaikat, hogy Hászán-Kálába menjenek a biróhoz.

Ohán gazda előtt haladtak, ki igy mormogott: »Elmennek a dőrék, hogy szitkot halljanak és talán verést is kapjanak és úgy kerüljenek haza.«

A fivérek már a völgytorkolatig haladtak; itt kezdődött a hászán-kálái térség. A gazda mindaddig utánok nézett, mig el nem tüntek. Azután felkelt, nehány lépést előre tett, megvakarta füle tövét és megállott.

— Mennek — mondá — még ha újra hajba kapnak. Miért ne? Most haragosak; de ha haragjok elmúlik... én ismerem őket... igen, megyek...

Erre bement az istálóba, egy perczig gondolkozott, azután sietve kihozta lovát, ráült és Hászán-Kálá felé vágtatott. Midőn a völgytorkolathoz ért, látta a menőket kik lassan-lassan haladtak. Most ügetésbe vette lovát és azt kiáltotta feléjök, hogy egy perczig álljanak meg.

A fivérek megállottak. Ohán gazda hozzájok közeledett, leszállott lováról és kérte őket, hogy szálljanak le ők is.

Szálljatok le — mondá — van egypár szavam, azután menjetek merre akartok.

Leszállottak. Ohán gazda lovát a kantárszártól fogva a legközelebbi távirda-oszlophoz köté; megkérte a testvéreket is, hogy hasonlót cselekedjenek, azután leült a fűre.

— Jertek közel, mondá Ohán gazda — és figyeljetek jól reám.... Tehát el fogtok menni a biróhoz, jól van; de tudjátok, hogy mit fogtok neki mondani? Mert az se nem Ohán gazda, kinek szavait mibe se veszitek, se nem örmény, ki a ti esztelen szavaitokat szivesen hallgatná... Jertek hozzám, tekintsetek engem birónak....

A testvérek elkezdettek nevetni, mert elmúlt volt haragjuk és mivel különben vigkedélyű emberek voltak, úgy gondolkódtak, hogy megcsinálják ezt a tréfát és letérdeltek Ohán gazda közelében úgy, mint a hogy a kérelmezők szoktak tenni.

Ohán gazda erre tökéletes biró alakot öltve, karjait feltürte, térdre borult és a nélkül, hogy a kérelmezőkre

figyelt volna, elkezdett törökül imádkozni, azután visszafordult és szakálát megsimítva ezt mormogá: Pê iszmê álláh ráhmánê ráhim « (Az Atyának és Fiúnak és a Léleknek nevében.) Most nagyot lélegzett és fenhéjázó hangon törökül így szólott:

— Isten hozott Árákhel, Gárábéd.... Hogy vagytok? Milyen falutokban az idén a termés?... Hát az ökrök jól tenyésznek?... Atyátok, a hív Mêgêrdicsh, mit csinál?

— Atyánk meghalt, adjon Isten a birónak életet, mondá Gárábéd.

— Oh mennyire sajnálom. Hát ti miért hagytátok el dolgaitokat, mi járatban vagytok?

— Adjon Isten a birónak egészséget, mondá Gárábéd, atyánk meghalt és mi elkezdettük a vagyont magunk közt felosztani.....

— Jól van, aztán?

— A sor az ekére került, de ezért összevesztünk; én akartam az ekét elvenni, de testvérem nem hagyta....

— Hm... mormogott a biró, mi közben szakálát megsimítá... hm, úgy?... aztán rögtön hátrafordult és egy képzelt szolgára így kiáltott: »Olán (gyermek), hozd a szurdsot?*) Most a testvérek felé fordult — Árákhel! úgy van, mint fivéred mondá?

— Úgy, adjon Isten a birónak egészséget...

— Hm.. újra megsimítá szakálát, aztán tettetve, mintha szurds-ot ivott volna, így szólott: »Gárábéd ártatlan. Árákhel fiam tudod, hogy bátyád annyi gyermeknek atyja... az ekét add neki, majd szántáskor adok én ekét kölcsön...

És tovább itta a szurdsot.

— Adjon Isten a birónak egészséget, hebegte Árákhel — nemsokára megtartom menyegzőmet, az ekét nem adom, nem adhatom....

Mit? kiáltott a bősz biró — nem adhatod?... Menjetek dolgotokra; ez az én itéletem.

És úgy tett, mintha visszaadta volna a poharat a képzelt szolgának.

— Nem adhatom, vágott vissza Árákhel.

*) Ital.

Erre a felbőszült, durva biró felugrott és jól pofon csapta Árákhelt.

Átkozott geávur[1]) hát te ellenszegülsz parancsomnak? Itéletem: itélet. Pusztuljatok....

Erre a fivérek nevetni kezdettek.

— Te mindig a te szamaradat hajtod,[2]) mondá Árákhel — mindig csak azt mondod: »Add az ekét Gárábédnek«.

— Jó, mondá a felállott Ohán gazda — most menjetek a biróhoz, de ha ez nem úgy fog cselekedni, mint a hogy én tettem, engedem, hogy tépd ki bajuszamat.... még én engedékeny biró voltam.... Menjetek és rögtön találkoztok a bíróval....

Mondá, lovára ült és a nélkül, hogy bár csak hátranézett volna, visszatért a faluba.

* * *

A hászán-kálái biró épen ebéd utáni alvásából kelt fel, még hálóköntösben volt, és a vizes-edénynyel kezében, a forrás-szobába ment, midőn ajtaja előtt látta Árákhelt és Gárábédot, kik meghajtott fővel, nagy alázattal köszöntek a bemenő birónak.....

— Na mi a — kérdé dölyfös hangon — hovavalók vagytok?

Szolgáid, keopri-keohi Mêgêrdicsh gazda gyermekei vagyunk, mondá Gárábed.

Igen, a hív Mêgêrdicsh gazdánk gyermekei vagytok, mondá — és már-már benyitott. — Hát atyátok hogy van?

— Legyen a biró egészséges, szólott Gárábéd — atyánk napjait Önnek adta....

— Oh, kiáltott a biró, ki a küszöbön megállott — meghalt?... Kár érette... nagyon sajnálom, jöjjetek be, hadd lássuk miért jöttetek...

— Legyen a biró egészséges, mondá Gárábéd; de azalatt a biró »Pê iszmê álláh«-t mondva letérdelt és el-

[1]) Geávur perzsa szó (az arabban kheáphir) jelentése: istentelen, hitetlen, vallástalan, pogány.

[2]) Ormény közmondás: Դու միշտ քո էշն ես քշում (tu misd kho esên jesz khêsum. A hazai örmények is használják (tun êz khudê gi khêsisz): Véleményedtől el nem állsz.

kezdett imádkozni. Ezért a fivérek mintegy negyed óráig voltak kénytelenek a küszöbön várakozni.

Midőn vége lett az imádságnak, a biró nagyot ásitott, leült és átvette a belépő szolga kezéből a szurds-ot...

Olán, kiáltott a szolgának, hozz e fiúknak is szurdsot. Azután Gárábéd felé fordult. — Mond meg, hadd lássuk, miért jöttetek ide, miért hagytátok ott vetésteket, dolgaitokat.

— Legyen a biró egészséges... mondá Gárábéd és elbeszélte a dolgot.

— Igen, mosolygott a biró, a vagyont elosztottátok, de a bíróról, ki mindig a ti dolgaitokkal foglalkozik, megfeledkeztetek....

— Legyen egészséges a biró... mormogott Árákhel.

— Nincs jól igy, vágott közbe a biró, legalább egy tehenet adjatok nekem is; ha — elintézvén a dolgot — haza mentek, küldjétek is el. Most végezzünk. Úgy-úgy, testvéred nem engedi az ekét neked.... Erre Árákhel felé fordult: »Gondold meg, hogy fivéred annyi gyermeknek atyja; az ekét add neki. Ha aztán ekére lesz szükséged, felszántod az én földeimet és a tieidet is az én ekémmel...

— Legyen egészséges a biró, mormogott Árákhel...

— De, mondá a biró kedvetlen arczczal, nehogy ellenkezzél velem...

— Isten mentsen, legyen a biró egészséges, szólott közbe Gárábéd, testvérem még fiatal....

— Te vagy fiatal, válaszolt Árákhel, legyen a biró egészséges; de nekem az ekére szükségem van....

— Nem hallottad, azt mondottam, hogy adok én neked ekét, — kiáltott a felbőszült biró.

— De... mormogott újra Árákhel.

— Menjetek dolgotokra, mondá a biró, mialatt felállott — ez az én itéletem.

És ki akart menni.

— Legyen a biró egészséges, szólott újra közbe Árákhel, az ekét nem adom, én....

A biró megállott, a harag miatt szinéből kikelt, jó pofot csapott Árákhel arczára és igy szólott:

Kutya geávur, becstelen, hitetlen kitakarodj szobámból, ne merészelj parancsom ellen cselekedni, mert.... Olan, Hüszejn — fordult szolgája felé — lökd ki ezeket....

A szolga szitkozódva kivezette a szobából a testvéreket. Kihozták lovaikat és miután azoknak, kik lovaikra vigyáztak, nehány ghurus-t adtak, felültek és leeresztett fővel a falu felé tartottak.

A falu végén levő kert előtt találkoztak Ohán gazdával. A falusiak egészen körülvették őket.

— No — kiáltott Ohán gazda, — beszéljétek el, hogy végződött a dolog.

— Szavaid szerint itélt, mondá Gárábéd.

— Látjátok? hát a pof?...

— Sokkal erősebb volt, mint a tied.

— De a szitkok csak el nem maradtak?

— Nehánynyal több volt.

Most Ohán gazda keserű gúnyt kifejező arczczal előbb a falusiak, azután a fivérek felé fordulva igy szólott:

Némely örmény együgyű és igazságtalan; midőn valami felett kell itéletet mondani, az örmény által mondott igazságot — hazugságnak, de az idegen hazugságát — igazságnak tartja.... Ez a helyzet.... Az én szitkom és pofoncsapásom, mivel örménytől jött — mit sem eredményezett, ellenben hatásos volt a török szitka, pofja...

Eredeti örményből: *Szongott Kristóf.*

Közgazdasági élet.

Selyemtenyésztés Brussában. A selymet Brussában nyersen és száritva is árulják. A nyers selyem elárusítása rendesen máj. 15-én kezdődik és eltart jún. végéig. Ezen időköz alatt Brussa útczái telve vannak selyemmel. Évenként 4—500.000 khilot termelnek, bő esztendőben a termelés meghaladja a 650.000 khilot is; az idén 900.000 khilot termeltek. Ötvenhárman foglalkoznak petetenyésztéssel Brussában, kik közt van 30 örmény, 18 görög és 5 mohamedán. Az örmények közül különösen Náhábédián-, Árszenián-, Ábigián- és Zárifánról kell említést tennünk. Sokkal jobb az általuk termesztett pete, mint az, mit külföldről hoznak.

Mivel kereskedik Girászon? Girászon örmény helység- csoport jövedelmes kereskedést folytat egyetlen terményével: a mogyoróval. Bő esztendoben 450.000 gentinárt is (hectoliter) termelnek; ha egy gentinárra legalább egyfél török aranyat (5 frt) számitunk, akkor az évi termés 225.000 aranyot (2,250.000 frt) tesz. Ebből adóba és egyéb költségekre megy 25.000 arany; a helység évi jövedeleme 200.000 arany (2 millió frt). Tengeren szállitják tova a mogyorót. Girászon főpiaczai: London, Triest, Marseille.

Mi újság az örmény világban?

A török a gyanúra elfogottat már a vizsgálat előtt jól élveri. A bécsi tudós mechitharisták egyik derék tagja a következő bárbár esetről értesiti lapunkat: Szerzet-társunk Khoszeán Jakab f. év augusztus havában Konstantinápolyból Trabizonba ment, innen szekérrel folytatta útját egy kereskedő társaságában Erzerumig. Azon nap, midőn Trabizonból útra kelt, Gumus-chane helység rendőrsége távirat útján parancsot kap, hogy azt a papot, ki Batumból Gumus-chane helységen át Vánba megy, fogja el, mert valótlan dolgokat irt a török uralom ellen. Öt nap mulva Gumus-chaneba érkezik Khoszeán atya. Itt azon papnak tartják, kiről a távirat szól, lánczra verik, szidják, ütik; különösen kitünt egy durva katona, ki a puska ágyával olyant huz a pap hátára, hogy ez a fájdalmat még hetek mulva is érezte. Elveszik mindenét és lóra ültetve sietve Trabizonba viszik; éjjel-nappal mentek, két napig tartott az út. Egy perczig sem engedték aludni, enni mit se adtak neki. Útközben leesett a lóról és térdeit érzékenyen megsértette. A városban Háruthiun Sirineán papot, ki ki akarta szabaditani Khoszeánt, a katonák jól elverték, Khoszeánt pedig börtönbe vetették, mig eljön a kormányzó, ki csak 7 nap mulva érkezett meg. A kormányzó megvizsgálja az ügyet és ártatlannak találja a papot; tévedés volt a dologban. — Szabadon bocsátja avval a meghagyással, hogy rögtön távozzék el Trabizonból Konstantinápolyba, ellenkező esetben lánczra verve küldetik el. Elment. A verés, a szégyen, a láncz és börtön, mit ártatlanul szenvedett, ágyba vetették Khoszeánt....

Tudositas Álásgerdből. Az angol »Dailly News« czimü lap egy álásgerdi levelet közöl, melynek örmény irója egyebek közt ezeket irja: »Helyzetünk borzasztó. Fegyveres kurdok vesznek körül. Rettegve látjuk az éjek közeledtét. — Tegnap a kurdok Ziro és Kuprán falvakban három örményt megöltek. A termések felgyujtása még mindig tart. Török csapatok behatolnak a falvakba, megkinozzák a lakosokat; lovakat, marhákat és birkákat lopnak, rabolnak. Erzerumban hir szerint újabb zavargások, s más helyeken mészárlások történtek. Álásgerdben a kurdok üldözik a kereszténeket, s nap nem mulik el nőrablás nélkül. Azt beszélik, hogy a törökök elhagyják e vidéket, ha majd a kereszténeket felkonczolták....« Mindezen hirek az örmények közt nagy izgatottságot keltenek. Az örmény nemzeti párt mind merészebben emeli fől fejét, s a külföldön agitál az örmény ügy érdekében. Az örmény nép már azon reményt táplálja, hogy végre-valahára az európai hatalmak intervencziója folytán, megszabadul a török fennhatóság sok százados igája alól!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

Krónika.

Egy nem közönséges beszéd. Dr. Issekutz Viktor Erzsébetváros legderekabb fiainak egyike, hites ügyvéd, egyházi és iskolai főgondnok, csinos szerkezetü halotti beszédet tartott 1890. évi április hó 5-én néhai Csatt Margit paulai sz. Vinczéről nevezett irgalmas nővér, erzsébetvárosi házfőnöknő koporsója fölött. E remekművet az »Erzsébetvárosi örmény kath. városi elemi fiu és leányiskolák 1889—90-ik tanévi értesitője« a napokban nyomtatásban is hozta. Innen veszszük át a következő sorokat: »Szent vallásunk tanai nélkül földi életünk sivár alapjában, talányszerü lefolyásában s kétségbeejtő végeredményében. — Szabad kir. Erzsébetváros közönsége minden egyedében, kik a szerzetház létesitése által vallás-erkölcsi alapon álltok, üdvözöl az, ki már megüdvözült. Üdvözöl azon jóért, melyet nem érte, de a közérdekben ez intézet iránt tanusitottatok — Ti kedves, szeretett, értetek életet szentelt tanitványok, kik elvesztettétek második anyátokat, — titeket is üdvözöl e nemes, jó lélek. Üdvözöl és bátorit, hogy azon magasztos példa, mit tőle vettetek, azon szép intelmek, miket tőle nyertetek, azon szilárd vallásos nevelés, melyben részesültetek, ártatlan kis sziveitekben oly hatalom leend, mely éltetek rögös pályáján is gyámolitand, nem hagy el vigasztalás nélkül s igy élve, szelleme mindig veletek leend. — Te kis Erzsike, ki anyádat most másodszor temeted, tőled is búcsúzik jó nagynéned, búcsúzva örökséget is hagy; nemes példányul: életét, vagyonul: a szeretetet, jövödül: a közrészvétet. Az érdemes szerzet hőn tisztelői lesznek az örökség átadói. Maga az ég kegyelme lesz az örökség megőrzője számodra. — Ti kedves gyermekek, járjatok el néha sirjához s egy virággal, egy könnyel, egy fohászszal mondjátok el neki, hogy örökre háladatosak lesztek iránta. Hisz annyira szeretett titeket, hogy a szebb hazában is védnökötök leend. Búcsúzzatok! az örök világosságban fényeskedjék szelleme!«

Iparművészeti tanulmány. »Az üveg-edények« czim alatt Jakabffy Ferencz tehetséges fiatal szakirónk, csinos illusztrácziókkal diszitett, s alapos tanulmányra való értekezést irt a »Művészi Ipar« czimü folyóiratban, — s azt most önálló füzetben is kiadta. Ezen újabb műve, azt hiszszük, csak fokozni fogja az elismerést, mit a komoly törekvésü szerző a szobor-patina kérdéséről irt korábbi dolgozatával kivivott.

Gróf Karácsonyi Guidó százezer-forintos alapitványának, ez évi kamatait Versécz város árvaházi alapjának engedte át a belügyminiszter. Ezen alapitványt tudvalevőleg oly czéllal tette néhai gróf Karácsonyi Guidó (Rudolf trónörökös születése emlékére,) hogy az alapitványi tőke kamataiból évről évre, Temes-, Torontál-, Krassó-(Szörény) és Bács-Bodrogh megyék valamelyik jótékony közintézete segélyeztessék.

Szemtanú, ki jelenvolt az aradi kivégzésnél. Schlesinger Jakab veszprémi lakos, ki a szabadságharcz kitörésekor kereskedő-

segéd volt Aradon, igen érdekes adatokat mond el egyik lapban az 1849. október 6-án történt kivégzésről. Ezekből mi is közlünk két adatot. Az Aradra vitt tábornokoknak fogságuk ideje alatt Orth József kereskedő — kinek segéde Schlesinger volt — szállította a szükséges apróságokat. A megrendelt tárgyakat rendesen egy szolga vitte, de evvel ment mindig Schlesinger is, ki ilyen alkalommal megbizásokat is kapott a tábornokoktól. Igy Schlesinger csináltatta meg a gazdag Kiss Ernő eltört csubukszárát és igazíttatta ki ugyanennek szinezüstből készült sakkfiguráit...

Örmények . statusgyűlésen. A szept. 23-án Kolozsvártt megnyitott erdélyi róm. kath. statusgyülésen ezek voltak jelen: Dr. Csiky Viktor, Csákány Adeodát, Placsintár Dávid, Bárány Lukács, Dr Kábdebó Oszkár, Bogdán Arthur, Dániel Joachim, Áved Jákó, Dániel Ferencz, Karácsony Márton, Lázár Menyhért, Szongott Kristóf és Csiki János.

Mennyi idő alatt érkezik a levél Amerikából Szamosujvárra? Egyik előfizetönk aug. 26-án tette fel New-Port-ban (Egyesült-Államok, Észak-Amerika) levelét és szept. 8-án érkezett ide. A »Revista de la union militar« című spanyol nyelven szerkesztett szaklap, mit Czetz János tábornok küld szerkesztőségünknek Buenos-Airesből (Republica Argentina, Dél-Amerika) egy hónap alatt érkezik Szamosújvárra. A mondott szaklap azon számát, mit a hazájáról meg nem feledkező vitéz tábornok júl. 17-én tett fel, aug. 19-én kaptuk meg.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Gopcsa Lászlót, folyóiratunk munkatársát, a vezetése alatt álló miniszteriumhoz segédfogalmazóvá nevezte ki. Üdvözöljük!

Helyi rövid hirek. Iskolafentartó városunk a helybeli örmény kath. gymnásiumnál a folyó tanévben rendszeresit még egy tanári állomást; pályázati határidő nov 15. — Az üresedésbe jött számvevő-adószedői állásra a közgyülés szept. 19-én szavazattöbbséggel Duha Kristóf népiskolai tanitót választotta meg. — A tanév a törvényszabta időben kezdödött el. A gymnasiumba beiratkozott 109 tanuló; a fiú-népiskola osztályaiban van 227 növendék; a leány-iskola mind 6 osztályában 193 tanuló jár. Az ipariskolában szept. 16-án kezdödött el a tanitás. A kisded-ovoda apró népsége (23-an) már beiratkozott. — A czinteremben felállitott feszület, kereszt-felmagasztalása napján (szept. 14) szenteltetett fel. — A Világositó-Szt-Gergely árvaintézet növendékeinek száma: 13, a jelen tanév elején négy üres hely töltetett be. — Dr. Temesváry János, aradi főgymnasiumi tanár, Fáraó Simon szépvizi és Görög Joáchim gyergyó-szent-miklósi örmény kath. plebános nehány napot körünkben töltöttek. — P. Turtsa Mihály mechithárista atya (Bécsből) városunkban időzik. — A szent-ferencz-rendiek temploma, mely repedezni kezdett, átalakitáson ment keresztül; csinosan kitakaritották kivül-belől.

Az „ARMENIA“ előfizetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt. — Minden küldemény a szerkesztőséghez intézendő. — Az előző három évfolyamból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Egy évfolyam ára 4 frt.